RECENZJE

PIOTR CHROBAK

*Referendum akcesyjne oraz wybory do Parlamentu Europejskiego
w Szczecinie na tle Pomorza Zachodniego i Ziemi Lubuskiej
w latach 2003–2014. Preferencje wyborcze mieszkańców
regionów zachodniopomorskiego i lubuskiego*

Wydawnictwo Uniwersytetu Adama Mickiewicza, Poznań 2018, s. 583

*Accession referendum and elections to the European Parliament in Szczecin,
against Pomorze Zachodnie (West Pomerania) and Ziemia Lubuska (Land
of Lubusz) in the years 2003–2014. Electoral preferences of the residents of
Zachodniopomorskie (West Pomeranian) and Lubuskie (Lubusz) regions*

The reviewed monograph is a political analysis of the EU accession referendum and elections to the European Parliament in the Zachodniopomorskie and Lubuskie voivodeships as well as electoral preferences of the inhabitants of this region. A wide range of sources was used in the research: local press, printed institutional documents, political party programs, election committees, legal acts, internet sources as well as reports and interviews. The author of the reviewed book was interested not only in the course of the referendum campaigns, but also in their preparation, electoral staff work, electoral strategies of individual committees, and finally final results and their analysis. Key conclusions: (1) The inhabitants of Szczecin (including the entire electoral district no. 13) show permanent political preferences during particular elections to the European Parliament. Consistently, solid support is maintained by three parties: PO, PiS and SLD. (2) The electoral committees that support Poland's membership of the EU enjoy the greatest support in the surveyed region, although it should be noted that the dividing line runs between euroenthusiasts (PO and SLD) and eurorealists (PiS). (3) The election turnout in the next European Parliament elections in the studied area is consistently low and barely exceeds 20%, which proves the residents' little interest in this type of election, and indirectly in European affairs.

Słowa kluczowe: referendum akcesyjne, wybory do Parlamentu Europejskiego,
preferencje wyborcze, północnozachodnia Polska

Key words: accession referendum, elections to the European Parliament,
electoral preferences, north-western Poland

Problematyce referendum akcesyjnego i wyborów do Parlamentu Europejskiego poświęcono już wiele obszernych prac i drobnych przyczynków, przy czym znaczna ich część dotyczyła zagadnień teoretycznych (m.in. teorii polityki, mechanizmów politycznych, procesów decyzyjnych, marketingu politycznego), prawnych (np. system wyborczy, regulacje prawnoustrojowe) lub analiz w szerszym ogólnopolskim (a czasami europejskim) kontekście¹.

¹ Vide np.: *Wybory do Parlamentu Europejskiego. Prawne, polityczne i społeczne aspekty wyborów*, red. A. Sokala, B. Michalak, A. Frydrych, R. Zych, Toruń 2010; M. Fałkowski, *Wybory do Parlamentu Europejskiego 2004: problem frekwencji oraz znaczenia dla polskich wyborów i krajowej sceny politycznej*, „Analizy i Opinie” 2003, nr 11; W. Peszyński, *Pierwsze wybory do Parlamentu Europejskiego w Polsce*, Toruń 2007;

Recenzowana monografia mieści się w segmencie prac politologicznych dotyczących bezpośrednio wyborów i preferencji wyborczych społeczeństwa polskiego. Kazusem są jednak w tym przypadku „eurowybory” i preferencje mieszkańców dwóch północno-zachodnich województw: zachodniopomorskiego i lubuskiego.

Piotr Chrobak — autor recenzowanej publikacji — należy do politologów młodszego pokolenia. Jest adiunktem zatrudnionym w Instytucie Politologii i Europeistyki Uniwersytetu Szczecińskiego, autorem kilkudziesięciu prac poświęconych różnym aspektom historii Polski i nauk o polityce. Jego zainteresowania koncentrowały się wokół kilku obszarów: 1) rozwoju i likwidacji prywatnej inicjatywy w Szczecinie po II wojnie światowej; 2) wojskowości i bezpieczeństwa państwa (wewnętrznego i zewnętrznego); 3) historii najnowszej, ze szczególnym uwzględnieniem Szczecina i regionu; 4) wyborów w III Rzeczypospolitej i preferencjom wyborczym społeczeństwa polskiego.

Recenzowana książka P. Chrobaka dotyczy referendum akcesyjnego do Unii Europejskiej i wyborów do Parlamentu Europejskiego w regionie zachodniopomorskim i lubuskim (w obszarze administracji wojewódzkiej). Jednak należy nadmienić, że stanowi ona już drugi tom cyklu: *Preferencje wyborcze mieszkańców regionów zachodniopomorskiego i lubuskiego*. Pierwszy — *Wybory samorządowe w Szczecinie na tle Pomorza Zachodniego w latach 1990–2010. Preferencje wyborcze mieszkańców Pomorza Zachodniego*. Pierwszy ukazał się w Szczecinie w 2014 r. Kolejne, planowane na lata 2019–2021, jak zapowiedział we wstępie autor, mają dotyczyć wyborów na Prezydenta RP i wyborów parlamentarnych.

M. Rulka, *Problem niskiej frekwencji w wyborach do Parlamentu Europejskiego — przyczyny i sposoby jej zwiększenia*, „Przegląd Politologiczny” 2010, z. 1; P. Olechowska, *Akcesja Polski do Unii Europejskiej na łamach prasy regionalnej Ziemi Zachodnich*, Szczecin 2012; P. Chrobak, *Preferencje polityczne mieszkańców Pomorza Zachodniego w referendum akcesyjnym do Unii Europejskiej w 2003 roku oraz w wyborach do Parlamentu Europejskiego w 2004 roku na tle kraju*, [w:] *Od polonizacji do europeizacji Pomorza Zachodniego*, red. M. Machałek, J. Macholak, E. Włodarczyk, Warszawa–Szczecin 2012; *idem*, *Wybory do Parlamentu Europejskiego w okręgu nr 13 na tle kraju*, „Przegląd Zachodniopomorski” 2010, z. 2; *Wybory do Parlamentu Europejskiego. Media i marketing polityczny*, red. M. Jeziński, W. Peszyński, A. Seklecki, Toruń 2010; K. Kowalczyk, Ł. Tomczak, M. Piskorski, *Między euroentuzjazmem a eurosceptycyzmem. Wybory do Parlamentu Europejskiego na Ziemi Lubuskiej i Pomorzu Zachodnim 2004 roku*, Szczecin 2006; T. Kownacki, *Parlament Europejski w systemie instytucjonalnym Unii Europejskiej*, Warszawa 2006; N. Maliszewski, *Postawy Polaków wobec Unii Europejskiej. Ukryte i jawne wybory*, Warszawa 2009; *W stronę europejskiego demos? Polskie wybory do Parlamentu Europejskiego w 2009 roku w perspektywie porównawczej*, red. J. Kucharczyk, A. Łada, Warszawa 2010; *Polska w strukturach Unii Europejskiej. Doświadczenia — oczekiwania — wyzwania*, red. M. Marczevska-Rytko, Lublin 2010; *Integracja i tożsamość. Zachodniopomorskie w przededniu rozszerzenia Unii Europejskiej*, red. S. Flejterski, J. Jasnowska, W. Olejniczak, Szczecin 2003; M. Jabłoński, *Referendalny charakter aktu legitymizującego przystąpienie Polski do Unii Europejskiej*, „Studia Wyborcze” 2007, t. 4; K. Kowalczyk, *Strategia i taktyka Platformy Obywatelskiej Rzeczypospolitej Polskiej w wyborach do Parlamentu Europejskiego w 2009 roku*, „Athenaeum. Polskie Studia Politologiczne” 2010, t. 23; E. Olszewski, *Partie polityczne i społeczeństwo w wyborach do Parlamentu Europejskiego 2004 roku*, „Athenaeum. Political Science” 2006, t. 14–15; K. Składowski, *Ordynacja do Parlamentu Europejskiego (kilka uwag de lege ferenda)*, „Studia Wyborcze” 2008, t. 5; W. Wojtasik, *Partie polskiej lewicy w wyborach do Parlamentu Europejskiego*, „Athenaeum. Polskie Studia Politologiczne” 2010, t. 23; K. Zuba, *Polskie partie eurosceptyczne w wyborach do Parlamentu Europejskiego w 2009 roku*, „Athenaeum. Polskie Studia Politologiczne” 2010, t. 23.

Wróć jednak do recenzowanej publikacji. Zakres terytorialny omawianego zagadnienia dotyczy zarówno Pomorza Zachodniego, jak i Ziemi Lubuskiej, ponieważ okręg wyborczy (nr 13) obejmuje dwa odrębne województwa: zachodniopomorskie i lubuskie. Chrobak przedmiotem swoich badań uczynił preferencje polityczne mieszkańców omawianego regionu i Szczecina jako największej metropolii, a zarazem „centrum” administracyjnego województwa zachodniopomorskiego. Przyjęte przez autora cezurę nie powinny wzbudzać wątpliwości. W 2003 r. zostało przeprowadzone referendum akcesyjne do UE. Rok później odbyły się pierwsze wybory do PE (z udziałem Polski), a w 2014 r. była elekcja do europarlamentu. Nie budzi również większych wątpliwości konstrukcja pracy. Przyjęty przez Chrobaka model — układ chronologiczny — nie wymaga komentarza. W rozdziale pierwszym dokonano analizy referendum akcesyjnego Polski do UE. W kolejnych rozdziałach: drugim, trzecim oraz czwartym przebadano według tego samego „klucza” wybory do PE z lat 2004–2014. Nie do końca jednak przekonuje mnie sam tytuł recenzowanej monografii *Referendum akcesyjne oraz wybory do Parlamentu Europejskiego w Szczecinie, na tle Pomorza Zachodniego i Ziemi Lubuskiej w latach 2003–2014. Preferencje wyborcze mieszkańców regionów zachodniopomorskiego i lubuskiego*. Uważam, że jest on nazbyt rozbudowany, a przede wszystkim stylistycznie „niezgrabny”. Znacznie lepiej byłoby przyjąć formułę ogólniejszą, a zarazem bardziej przejrzystą, np. „Referendum akcesyjne oraz wybory do Parlamentu Europejskiego w województwie zachodniopomorskim i lubuskim (2003–2014). Preferencje wyborcze mieszkańców”.

Jeśli chodzi o wykorzystane źródła, to można je usystematyzować. Największe znaczenie przypisano prasie lokalnej („Kurier Szczeciński”, „Głos Szczeciński” oraz „Gazeta Wyborcza. Szczecin”). Wypada żałować, że pominięto lub marginalnie potraktowano lokalne czasopiśmiennictwo ziemi lubuskiej (np. „Gazeta Lubuska”, „Gazeta Wyborcza. Gorzów Wielkopolski”, „Echo Gorzowa”, „Gazeta Wyborcza. Zielona Góra”) i regionu koszalińskiego (np. „Głos Koszaliński”, „Miasto. Tygodnik Koszaliński”, „Gazeta Wyborcza. Koszalin”). Drugą kategorię źródeł stanowią drukowane dokumenty instytucjonalne, programy partii politycznych, komitetów wyborczych, dokumentacja Państwowej Komisji Wyborczej, akty prawne zawarte w „Dzienniku Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej” oraz „Dzienniku Urzędowym Rzeczypospolitej Polskiej Monitor Polski”. Trzecia kategoria źródeł obejmuje źródła internetowe oraz relacje i wywiady. Pominięto natomiast materiały archiwalne przechowywane w Archiwum Sejmu RP, Pracowni Badań Życia Społecznego i Politycznego na Wydziale Nauk Społecznych Uniwersytetu Wrocławskiego, Archiwum Partii Politycznych przy Instytucie Studiów Politycznych Polskiej Akademii Nauk w Warszawie. We wszystkich wymienionych archiwach, zwłaszcza zaś Archiwum Partii Politycznych przy ISP PAN znajdują się ciekawe dokumenty, prasa partyjna (głównie biuletyny wewnętrzne, jednodniówki, wycinki prasowe) oraz materiały ulotne. Należało także — w moim przekonaniu — dokonać kwerendy czasopism ogólnopolskich, szczególnie tych opiniotwórczych, jak: „Rzeczpospolita”, „Gazeta Polska”, „Gazeta Wyborcza”, „Wprost” czy „Polityka”. Natomiast jeśli chodzi o literaturę przedmiotu, trudno wskazać jakieś luki czy pominięcia.

Oczywiście można to uczynić, ale mogłoby to być potraktowane jako chwalenie się erudycją, a tego chciałbym uniknąć. Całość pracy wieńczy zakończenie, wykaz skrótów, spis tabel i bibliografia.

Autora recenzowanej książki interesował nie tylko sam przebieg kampanii referendalnych, ale także ich przygotowanie, prace sztabów wyborczych, strategie wyborcze poszczególnych komitetów, również ostateczne wyniki i ich analiza. Swoje badania autor przeprowadził na podstawie metod i technik charakterystycznych przede wszystkim dla nauki o polityce (np. analiza systemowa, badania komparatystyczne), w mniejszym stopniu dla innych nauk społecznych (np. socjologii — metoda badań ilościowych). Głównie wykorzystał politologiczną analizę zachowań wyborczych w miastach „prezydenckich”, tj. w Szczecinie, Koszalinie, Świnoujściu, Stargardzie Szczecińskim, Kołobrzegu, Gorzowie Wielkopolskim, Zielonej Górze i w Nowej Soli. Odnośnie typologii partii politycznych odwołał się do kryterium ideologiczno-programowego, wyróżniając ugrupowania lewicowe, centrolewicowe, centrowe, centroprawicowe oraz prawicowe. Więcej wątpliwości może jednak budzić segmentacja poszczególnych partii (komitetów wyborczych), np. usytuowanie Prawa i Sprawiedliwości jako typowej partii prawicowej pod względem programowym może prowokować do polemiki, zwłaszcza na sprawy socjalne i gospodarcze w programie partii, to jednak zagadnienie na odrębną, pogłębioną dyskusję.

Interesujące są natomiast rozważania autora na temat samych preferencji wyborczych mieszkańców regionu Zachodniego Pomorza i Ziemi Lubuskiej. Dlaczego? Na obu obszarach poparcie dla UE (przed akcesją) było konsekwentnie (i jest nadal, jak wskazują badania opinii społecznej) wysokie i wahało się między 80–84%. Niewiele mniejsze okazało się zainteresowanie samym referendum: od 52 do 62%. Stąd omawiane przez Chrobaka regiony znalazły się w grupie tych, gdzie wystąpiło największe poparcie dla integracji z UE i było znacznie wyższe od regionów Polski południowo-wschodniej, gdzie silne były preferencje eurosceptyczne. Jeśli chodzi o samą frekwencję w referendum akcesyjnym, to także była ona wysoka. W każdym z badanych miast Pomorza Zachodniego poparcie dla Unii wahało się w przedziale 85–88% (nieco mniejsze w skali powiatów: 77–86%). Entuzjazm wobec wejścia Polski do UE ochłodziły dopiero wyniki pierwszych (z udziałem Polski) wyborów do Parlamentu Europejskiego. Wówczas do głosu doszły silne w regionie ugrupowania eurosceptyczne: Liga Polskich Rodzin i Samoobrona Rzeczypospolitej Polskiej. Dopiero trzecią lokatę zajęło Prawo i Sprawiedliwość, w którym mieściły się dwa nurty: europejskich realistów i rzeczowych krytyków UE. Gdy popatrzymy na frekwencje, okazuje się, że mieszkańcy północno-zachodniej Polski nie byli zainteresowani udziałem w głosowaniu. Do urn wyborczych poszło bowiem niewiele ponad 20% uprawnionych do głosowania. W wyborach w 2009 r. zwyciężyła Platforma Obywatelska, na drugim miejscu ulokował się Komitet Wyborczy PiS, a na trzecim koalicja SLD–UP, uzyskując nieco niższy wynik niż partia Jarosława Kaczyńskiego. Frekwencja ponownie wyniosła nieco ponad 20% i była po raz drugi jedną z najniższych w kraju. Mimo że przewaga w skali ogólnopolskiej PO nad PiS była minimalna, to w okręgu

wyborczym nr 13 Platforma nadal pozostawała bezkonkurencyjna. Wspomniane ugrupowanie uzyskało najlepszy wynik w badanym okręgu, w województwach zachodniopomorskim i lubuskim, w poszczególnych powiatach (z wyjątkiem powiatów pyrzyckiego i wschowskiego, w którym wygrało PiS) oraz miastach prezydenckich wchodzących w skład tych województw. Łącznie w okręgu zachodniopomorsko-lubuskim po jednym mandacie przypadło PO, PiS oraz SLD–UP.

Wyniki wyborów skłaniają do kilku wniosków. Po pierwsze, na co słusznie zwraca uwagę autor recenzowanej monografii, Platforma Obywatelska oraz Prawo i Sprawiedliwość w obu regionach zdecydowanie zmonopolizowały regionalną scenę polityczną. Potwierdzają to zresztą także wyniki wyborów parlamentarnych, prezydenckich i samorządowych. Przez wiele lat, w pierwszym okresie transformacji systemowej silną pozycję zajmowała także lewica — SLD. U progu XXI w. siła tego ugrupowania zdecydowanie osłabła. Niemniej można wysunąć wniosek, że mieszkańcy obu analizowanych przez Chrobaka województw prezentują bardziej liberalne i lewicowe poglądy niż konserwatywno-tradycyjne. Świadczyć o tym mogą także inne fakty, np. dość duża otwartość na tym terenie na przyjmowanie uchodźców (według raportu CBOS z 2017 r.: prawie 30% w odniesieniu do uchodźców z Afryki i Bliskiego Wschodu oraz 60% w odniesieniu do Ukraińców z terenów objętych konfliktem), czy choćby jeden z największych w kraju wskaźników rozwodów (według danych GUS, w latach 1999–2013 w Szczecinie rozwiodło się ponad 50% par). Ponadto w świetle ekspertyzy przygotowanej przez Instytut Statystyki Kościoła katolickiego w diecezjach szczecińsko-kamieńskiej i koszalińsko-kołobrzeszkiej na ponad 90% osób deklarujących swoją wiarę niewiele ponad 20% regularnie uczestniczy w praktykach religijnych (uczestnictwo w mszy św. przyjmowanie komunii, spowiedź *etc.*). Jest to zarazem najniższy odsetek (obok diecezji łódzkiej — 23,4%) w kraju (dane za rok 2016).

Po drugie, co podkreślił Chrobak, niski poziom zainteresowania wyborami do „europarlamentu” nie stanowi o polskiej specyfice, podobne procesy zachowań wyborczych można również zaobserwować w innych państwach UE (także w krajach tzw. starej Europy). Dla wyborców udział w tego typu „plebiscycie” jest po prostu mniej interesujący, by nie powiedzieć drugorzędny. Inaczej niż wybory do parlamentów krajowych, a zwłaszcza mocno spersonalizowane wybory prezydenckie. Poza tym nie powinniśmy zapominać, że kompetencje parlamentu europejskiego są skromne, znacznie bardziej ograniczone niż np. Komisji Europejskiej.

Po trzecie, należy zwrócić uwagę na socjopolityczną, ekonomiczną, ale także historyczną specyfikę regionu. Oprócz dużych miast, np. Szczecina i Gorzowa Wielkopolskiego, sporą część regionu stanowi obszar wiejski, gdzie w Polsce Ludowej mieściły się PGR (głównie w województwie koszalińskim). Na tym terenie stopień partycypacji politycznej, aktywności obywatelskiej nigdy nie był wysoki, a dziś jest wysoka stopa bezrobocia (na tle innych regionów w kraju). Mieszkańców małych miasteczek i wsi nie interesuje „wielka, europejska polityka”. Nie wierzą również w „moc sprawczą” aktu wyborczego, który mógłby w zasadniczy, a przede wszystkim realny sposób zmienić ich los.

Z lektury książki napisanej przez Chrobaka rodzi się interesujący obraz regionu i jego mieszkańców, ich preferencji i zachowań politycznych (wyborczych). Spróbuję wskazać na trzy kluczowe wnioski: 1) Mieszkańcy Szczecina (także całego okręgu wyborczego nr 13) wykazują stałe preferencje polityczne podczas poszczególnych elekcji do Parlamentu Europejskiego. Konsekwentnie stałe poparcie utrzymują trzy ugrupowania: PO, PiS i SLD. 2) W badanym regionie największym poparciem cieszą się komitety wyborcze opowiadające się za członkostwem Polski z UE, aczkolwiek należy zauważyć, że linia podziału przebiega między euroentuzjastami (PO i SLD) a eurorealistami (PiS). 3) Frekwencja wyborcza w kolejnych wyborach do Parlamentu Europejskiego na badanym obszarze jest niezmiennie niska i ledwie przekracza 20%, co stanowi o małym zainteresowaniu mieszkańców tego typu wyborami, a pośrednio sprawami europejskimi.

Pod względem redakcyjnym i językowym monografia jest wzorcowa. Także w obszarze metodologii trudno znaleźć jakieś słabości czy uchybienia. Co więcej, narracja jest płynna (klarowność i przystępność wykładu), a jednocześnie logiczna, co może świadczyć o dużej dojrzałości badawczej autora.

Monografia dr. Piotra Chrobaka to opracowanie rzetelne, a pod względem poznawczym niezwykle cenne, profesjonalnie przygotowane i napisane przystępnym językiem. To wreszcie także rozprawa, która może stanowić kompendium wiedzy o procesach wyborczych „na peryferiach”, z dala od „centrum”, a jednocześnie pozwalająca nam odpowiedzieć na kluczowe dziś pytanie o nasz stosunek do polityki w ogóle.

*Tomasz Sikorski**

* **Dr hab. Tomasz Sikorski**, prof. Uniwersytetu Szczecińskiego, Instytutu Historii i Stosunków Międzynarodowych, kierownik Pracowni Historii Idei i Ruchów Politycznych; t.sikorski@poczta.fm, <https://orcid.org/0000-0002-3090-0793>